

Drama'da
killiseye
çevrilen
bir cami

köyler de mevcuttu. Yörük grupları (Selânik, Vize, Ofçabolı Yörükleri) çeşitli köylerde ikamet etmekteydi. Özellikle çeltik ekimi bölgede önem kazanmıştı. XVI. yüzyılın ikinci yarısında Drama şehriyle birlikte ona bağlı bazı köyler de Kanûnî vakfına dahil edildi. Bunlar otuz dört köy iki mezraadan ibaretti; ayrıca elli altı köy, on altı mezraa da timar sistemi içinde bulunuyordu. Dolayısıyla yüzyılın sonlarına doğru Drama kazasında doksan köy ve on sekiz mezraa vardı (TK, TD, nr. 196, vr. 206^b-243^a; TK, TD, nr. 557, vr. 57^b vd.). Drama kazası bu durumunu uzun süre muhafaza etti. XIX. yüzyıl ortalarında 1864'te Selânik eyaleti kurulunca Drama buraya bağlı bir sancak haline getirildi. 1867'de kısa bir süre için Se-rez sancağı ile birleştirilen Drama sancağı 1873'te tekrar müstakil sancak oldu. 1876'da Drama sancağı merkez kaza dışında Kavala, Darıdere, Yenice-i Karasu kazalarından oluşmaktaydı. Merkez kazaya bağlı iki nahiye (Pravişte ve Çeç) mevcut olup daha sonra kaza haline getirilecek olan Sarışaban Kavala'nın nahiyesi durumundaydı. Sancak bu statüsünü uzun süre koruyamadı, en geç 1882'de doğusundaki Mesta bölgesi Edirne'ye bağlandı. Bu sırada sancak Drama, Kavala ve Sarışaban kazalarından meydana geliyordu. Bir müddet bu şekilde kalan sancak, 1889'a doğru merkez kazaya bağlı Pravişte nahiyesinin kaza haline getirilmesiyle dört kazadan oluştu. 1913'te Yunanistan'a terkinden önce sancağa Robçoz ve Taşöz kazaları katılmıştı.

Sancağın nüfusu XIX. yüzyılda artış gösterdi. XVI. yüzyılda bölgede hristiyan nüfus fazla iken XVII-XIX. yüzyıllarda müslüman nüfusta artış meydana geldi. Bunda büyük ölçüde yörük teşekküllerinin iskânı, göçler ve kısmen ihtidâlar önemli rol oynadı. XIX. yüzyılın son çeyreğinde, kaybedilen toprakların müslüman halkının göçleriyle nüfus daha da arttı. 1831'de kaza durumunda iken 12.702 erkek nüfusu olan Drama, sancak olduktan sonra 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı öncesinde 60.000 civarın-

da nüfusa sahipti. 1882'ye doğru idari daralma sebebiyle bu rakam 40.000 dolayına indi. 1882-1893 döneminde sancak nüfusu 90.000'i aşmıştı. 1906-1907'de ise sancakta 165.000 kişi yaşıyordu. Bunun 125.000'ini müslüman Türk ahali oluştururken geri kalanları nüfus durumuna göre sırasıyla Rum, Bulgar, yahudi, Ermeni, Çingene, Ulah, Katolik Rum, Protestan ve yabancılar teşkil etmekteydi. 1877'den sonra ve Balkan savaşları sırasında göçmen akınlarına uğrayan Drama'daki bu yoğun Türk nüfusu, bölgenin Yunanistan'a bırakılmasından sonra Lozan Antlaşması gereğince Türkiye'ye göç etti.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 3, s. 484-489; nr. 7, s. 24-27, 88-90; nr. 167, s. 30-39; nr. 374, s. 32-36; TK, TD, nr. 196, vr. 206^b-243^a; nr. 557, vr. 55^b-57^b vd.; BA, MAD, nr. 59; BA, D. HHM, nr. 1, Evr. 63; Aşıkpaşazâde, *Târih* (Atsız), s. 346; Neşri, *Cihannümâ* (Teschner), I, 58; *Süleymaniye Vakfiyesi* (haz. Kemal Edib Kürkçüoğlu), Ankara 1962, s. 29; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII, 123-126; *Selânik Vilâyeti Salnâmesi*, 1285 senesi, s. 100; 1286 senesi, s. 132; 1289 senesi, s. 153; 1290 senesi, s. 139; 1293 senesi, s. 75; 1299 senesi, s. 169, 172, 176; 1307 senesi, s. 185; 1310 senesi, s. 203, 205; 1313 senesi, s. 411-453; 1315 senesi, s. 528-572; 1322 senesi, s. 428-450; 1324 senesi, s. 453-503; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 10, 74, 145, 147, 445; D. M. Nicol, *The Last Centuries of Byzantium*, London 1972, s. 256-257; A. Birken, *Die Provinzen des Osmanischen Reiches*, Wiesbaden 1976, s. 76; Kemal H. Karpat, *Ottoman Population 1830-1914*, Madison 1985, s. 118, 136-137; G. Ostrogorski, "La prise de Serrés par les Turcs", *Byzantion*, XXXV, Bruxelles 1965, s. 302-319; E. Zachariadou, "Early Ottoman Documents of the Prodromos Monastery (Serres)", *SOF*, XXVIII (1969), s. 8-9; İnciciyan, "Osmanlı Rumelisi Tarih ve Coğrafyası" (trc. H. Andreasyan), *GDAAD*, sy. 2-3 (1974), s. 20-21; *Kâmûsü'l-'a'lâm*, III, 2127; TA, XIV, 59-60; *ABr*, VII, 478.

FERİDUN EMEÇEN

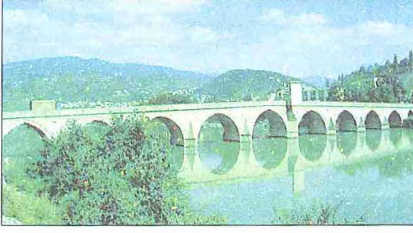
DRİNA KÖPRÜSÜ

Bosna - Hersek'te Vişegrad'da
Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa adına
Mimar Sinan'ın yaptığı köprü.

Köprü aslında Vişegrad veya bânisi Sokullu Mehmed Paşa'nın adlarıyla tanınmaktaysa da 1960'tan sonra Yugoslav yazarı İvo Andrić'in romanı dolayısıyla atından geçen akarsuyun adıyla şöhret bulmuştur. Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'nın vakfiyesinde (Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 933) anıldığı gibi evvelce biri menba, diğeri mansab tarafında bulunan iki manzum kitâbede bâninin adı ve yapım tarihi açık şekilde bildirilmiştir.

Halen tarih köşkü üzerinde yer alan bu iki kitâbeden birincisinde köprünün hayrat olarak Sokullu Mehmed Paşa tarafından yaptırıldığı belirtildikten sonra, "Görüp itmâmını Hâdî dedi ana târih / Bârekellâh aceb cısr-i kebîr ü eltâf-sene 985 (1577-78)" mısrayla inşa tarihi verilmektedir. Metni daha değişik olan ikinci kitâbenin tarih mısraı ise şöyledir: "Dedi târihin Nihâdî her gören ede duâ / Yaptı bu köprüyü su üzre Mehmed Paşa-sene 985 (1577-78)". Birinci kitâbenin tarih mısraı değişik biçimlerde okunarak farklı şekillerde hesaplanmaktadır. Bazı araştırmacılar bunun 979 (1571-72) olduğunu ileri sürerek bu tarihin inşaatın başlama, diğerinin ise bitiş tarihi olabileceğini kabul ederler. I ve II. Dünya savaşlarındaki saldırılarda harap olup tamamen parçalandıkları belirtilen bu kitâbeler, anlaşıldığına göre eski metinleri tesbit edilerek yeniden taş işlenip birlikte kitâbe köşküne yerleştirilmiştir. Bu arada Mehmed Mujzinoviç, kitâbelerden birincisinin tarihini 979 (1571-72) olarak kabul edip taş da böylece yazdırmıştır. Halbuki kitâbelerin bozuk kısımlarını Evliya Çelebi *Seyahatnâme*'sinin çeşitli yazmalarındaki metinlerle karşılaştıran Ekrem Hakkı Ayverdi her iki kitâbenin aynı tarihi verdiği sonucuna varmıştır.

Köprünün mimarı Hassa Başmimar Sinan'dır. Onun meydana getirdiği eserlerin listesini veren *Tezkiretül-'ebniye*'de köprü anılmaktadır. Osmanlı hâkimiyeti döneminde Evliya Çelebi köprüyü görmüş ve kitâbelerini kısmen kaydetmiştir. Yüzyıllarca hizmet veren ve sağlamlığı ile çevrede yaşayanların ata sözlerine de giren köprü E. H. Ayverdi'nin işaret ettiğine göre 1664 ve 1875'te tamir edilmiş, 1896'daki taşkında sadece korkulukları zarar görmüştür. Avusturyalılar tarafından 1911'de yapılan bir tamirin arkasından I. Dünya Savaşı sırasında 1914-1915'te batıdaki üç ve dördüncü ayaklarla birlikte üç kemeri tahrip edilmiştir. Bir süre üzerine yapılan bir ahşap ilâveden geçilmiş, 1939'da köprünün yıkık kısımları ihya edilmiş, fakat II. Dünya Savaşı içinde 1943'te dört ayak ve beş kemer tekrar yıkılmıştır. Bunun üzerine 1949'da köprünün tamirine başlanmış ve 1952'de tamamlanmıştır. Dünya edebiyatında bir romanla tanınan köprü, bu yeni şöhretini İvo Andrić'in 1945'te yayımladığı *Na Drini Čuprija* (Drina Köprüsü) romanı ile kazanmıştır. 1961 yılında sahibine Nobel edebiyat ödülünü

Drina Köprüsü - Vişegrad / Yugoslavya

kazandıran roman Türkçe'ye de çevrilmiştir (İstanbul 1965).

Çok muntazam işlenmiş kesme taşlardan yapılan köprünün bir ucu 90 derece bir açı teşkil edecek şekilde kıvrıktır. Ortada, kademeli bir çıkma üzerine oturan çift renkli geçmeli mermerden kemeri olan kitâbe köşkü bulunur. Burada üstte olan kitâbe yazı karakteri bakımından inşa dönemine uymaktadır. Fakat alta kemerin içine yerleştirilmiş olan 979 (1571-72) tarihli ikinci kitâbe buraya uymadıktan başka yazı biçimi itibarıyla de çok yeni olduğunu gösterir. Kitâbe köşkünün tam karşısında yine kademeli bir çıkma üzerinde bir dinlenme sofası yer alır. Taş sedirli bu dinlenme sofası, eski fotoğraflardan anlaşıldığına göre 1949-1952 restorasyonunda ihya edilmiştir.

Akarsu üzerindeki esas köprü kısmı, Cevdet Çulpan tarafından verilen ölçülere göre 179 m. uzunluğunda olup on bir gözli'dür. Ortadaki büyük kemeri 14,79 m. ve 14,20 m. açıklıkta, diğerleri 11,50 m.-13,50 m. arasında değişen açıklıklardadır. Ayak kalınlığı ortalama 4 m. civarında olup yola bağlantıyı sağlayan kıvrık kısım ise 120 m. uzunluğundadır. Köprünün masif taş levhalardan korkulukları vardır. Ayakların aralarında içleri dolu ikişer kör kemer bulunmaktadır. Bunların aslında açık olarak düşünüldüğü ve taşkın gözleri oldukları ileri sürülürse de ilk yapımda cepheye hareketlilik kazandırmak için dolu olarak yapıldıkları da düşünülebilir.

Eski köprülerin pek çoğu için olduğu gibi Drina Köprüsü için de hepsi birbirine benzeyen birtakım efsaneler, halk söylentileri uydurulmuştur. Andrić'in romanında köprünün mimarını Rade adında bir Bosnalı olarak göstermesi ilmi gerçeklere aykırıdır. Osmanlı Devleti'nin birçok yerinde hayratı olan Sokullu Mehmed Paşa'nın Drina suyu üzerindeki bu

köprüsü, hakkında kaleme alınan bir roman ve Sokullu'nun Boşnak asıllı oluşu sayesinde yok olmaktan kurtulmuştur ve Avrupa'nın bu bölgesinde Türk mimarisinin asâlet ve güzelliğini gözler önüne seren bir sanat âbidesidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sâî, *Tezkiretül'-ebniye*, s. 112, nr. 8; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, V, 542; H. Renner, *Durch Bosnien und der Herzegowina, Kreuz und guer Wanderungen*, Berlin 1896, s. 154-155; Cevdet Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, Ankara 1975, s. 164-166; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mi'mârî Eserleri III*, s. 496-512, rs. 832-833; a.mlf., "Yugoslavya'da Türk Âbideleri ve Vakıfları", *VD*, III (1956), s. 180-182, rs. 49-50; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 403; Zeki Sönmez, *Mimar Sinan ile İlgili Tarihî Yazmalar, Belgeler*, İstanbul 1988, s. 73 (nr. 8); Džemal Čelić, "Obnova Sokolovičeva mostu u Višegradu", *Naše Starine*, I, Sarajevo 1953, s. 177-181; Mehmed Mujezinović, "Obnova natpisa na Sokolovičevu mostu u Višegradu, a.e.", I (1953), s. 183-188; K. Kienitz, "Alte Türkenbrücken - Meisterwerke Seldschukischer und Osmanischer Kultur in Anatolien Und Südosteuropa", *Deutsch-Türkische Gesellschaft, Mitteilungen*, sy. 51, Bonn 1963, s. 9; İsmet İltis, "Köprüleriyle Mimar Sinan", *Karayolları Bülteni*, sy. 188, Ankara 1966, s. 17-21.

SEMAVÎ EYİCE

DUA

(الدعاء)

**Kulun bütün benliğiyle
yüce yaratana yönelerek
ondan istek ve dilekte bulunması
anlamında dinî terim ve bu amaçla
icra edilen bir ibadet şekli.**

Dua kelimesi, "çağırma, seslenmek, istemek; yardım talep etmek" mânasındaki da'vet ve da'vâ kelimeleri gibi masdar olup, "küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya vâki olan talep ve niyaz" anlamında isim olarak da kullanılır. Ayrıca Allah'a sunulacak talepleri sözlü veya yazılı olarak dile getiren metinlere de dua denilir. İslâm literatüründe ise Allah'ın yüceliği karşısında kulun aczini itiraf etmesini, sevgi ve tâzim duyguları içinde lutuf ve yardımını dilemesini ifade eder. Arapça'da kullanıldığı edatlara göre bir kimse için hayır duada veya bedduada bulunmak mânalarını da taşır.

Duanın ana hedefi insanın Allah'a halini arz etmesi ve O'na niyazda bulunması olduğuna göre dua kul ile Allah arasında bir diyalog anlamı taşır. Bunun gerçekleşmesi için önce Allah insanı kendi varlığından haberdar etmiş, insan da varlığını benimsediği bu yüce kudret karşı-

sında duyduğu saygı ve ümit hisleri sebebiyle kendisinden daha üstün olanla irtibat ihtiyacını duymuştur. Dua böyle bir irtibat neticesinde insanın bir taraftan kendi ihtiyaç ve eksiklerinin telâfisini, diğer taraftan daha mükemmele ulaşmasını hedefleyen bir diyalog vasıtasıdır. Bir başka söyleyişle dua sınırlı, sonlu ve âciz olan varlığın sınırsız ve sonsuz kudret sahibi ile kurduğu bir köprüdür. Bu sebeple insan tarihin hiçbir döneminde duadan uzak kalmamıştır.

Duanın kabulü için şart olmamakla birlikte uygulamada bazı şekli unsurlar gözetilmiştir. Bunlar daha çok zaman, mekân ve dua şekilleriyle ilgilidir. Dua her yerde yapılabildiği halde tarih boyunca çeşitli dinlerde dua için özel mekânlar tesbit edilmiş veya buralarda dua etmenin daha etkili olacağı düşünülmüştür. Dua ve ibadetlerin cemaatle yerine getirilmesi amacıyla yapılan mâbedlerin dışında ilâhî kudretin muhtelif vesilelerle tecelli ettiği yüksek yerler, kayalar ve dağlar, bazı ağaçların çevresi gibi mekânlar da dua yeri olarak rağbet görmüştür. Duanın özellikle ferdi olanı her zaman yapılabildiği halde daha muteber olması için belirli zamanların seçilmesine de itina gösterilmiştir. Dua ve ibadetlerin zamanını tesbitte çeşitli dinî ve tarihî olaylar etkili olduğu kadar tabiatın ritmi de rol oynamaktadır.

Duanın muhtevasını ve dua edenin iç dünyasını yansıtan dış şekiller duanın bir parçası sayılır. Ayakta durma, diz çökme, eğilme, secde etme, başını eğme, elleri gök yüzüne doğru kaldırma, iki yana açma, kavuşturma, kenetleme, gözleri yukarıya dikme, elleri birbirine vurma, göğse veya alna vurma, ayakların çıplak veya giyinik, başın açık veya örtülü olması, vücudun bir yere yönelmesi, hareket etmesi (dans), jestlere sözün katılması, müzik aletlerinin kullanılması gibi haller çeşitli dinî çevrelerde dua esnasında görülen farklı davranışlardır.

Dinlerde dua muhteva, şekil ve anlatım biçimine göre bazı türlere ayrılır. Asıl ve en yaygın olanı yalvarıp yakarmadır. Bu tür duada insan bir kötülükten kurtulmayı veya bir iyiliğe kavuşmayı diler. Diğer bir tür de şükür ve hamdetmedir. Bu ise kabul ettiği bir dilek ve istekten dolayı Tanrı'yı üstün vasıflarını sayarak yüceltmektir. Şükür ve hamd genelde yalvarış duasının başında yer alır.

İslâm Öncesinde Dua. İlkel topluluklarda görülen müşterek dua aile reisi, ka-